

MEHMED RÂSİM'İN MESNEVÎ'NİN İLK ON SEKİZ BEYTİNE ŞERHİ VE ŞERH ANLAYIŞI

Ömer SAVRAN*

ÖZET

Mevlânâ'nın Mesnevî'si yazıldığı günden bu yana gerek Doğu'da gerekse Batı'da ilgiyle takip edilen bir eser olmuştur. Yüzyıllar içinde Mesnevîdeki hakikatleri anlamaya ve anlatmaya yönelik pek çok çalışma yapılmıştır. Bu eserler arasında özellikle Mesnevî tercümeleleri, şerhleri ve müntahapları(seçkileri) asırlardan bu yana devam eden bir gelenek oluşturmuştur.

Bu çalışmada Mehmet Râsim'in Mesnevî'den seçmiş olduğu beyitlerin şerhinden oluşan "Şerh-i Râsim Müntehabâtu alâ Mesnevî" adlı eserindeki ilk on sekiz beytin muhtevası hakkında bilgi verilerek şârihin şerh anlayışı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevî, şerh, müntahap, on sekiz beyit, Mehmet Râsim.

MEHMED RÂSİM'S EXPLANATION ON THE FIRST EIGHTEEN COUPLETS OF MESNEVI

ABSTRACT

Mevlana's Mesnevi has aroused attention both in east and west since it was written. In many centuries, there have been many studies on understanding and explaining the truths of Mesnevi. Among these studies, especially Mesnevi translations, explanations and selections have created a tradition lasting for centuries.

This study focuses on explainer's explaining style after giving information about the first eighteen couplets of poem called "Şerh-i Râsim Müntehabâtu alâ Mesnevî" which includes explanation of couplets chosen by Mehmet Râsim from Mesnevi.

Key Words: Mesnevi, explanation, selection, eighteen couplets, Mehmet Râsim.

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Giriş

“Mesnevî-i Ma’nevi”, Mesnevî-i Şerîf” diye de anılan Mesnevî, Mevlânâ’nın eserleri arasında en hacimlisi ve en ünlüsüdür. Dini, tasavvufi ve ahlaki yönü ağır basan Mesnevî, gerek Doğu’da gerekse Batı’da en çok tanınan ve hakkında en çok çalışma yapılan eserlerden biridir.¹ Mesnevî üzerinde Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere pek çok şerh yapılmış ve bu eserler de çeşitli dillere çevrilmiştir.²

Mesnevî üzerinde yapılan şerhler ve seçmeler, Mesnevî’nin şöhretinin artmasının yanında Mevlevîliğin de yayılmasına hız kazandırmıştır.³ Diğer taraftan Mesnevî’nin Mevlevî tekkelerinde yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulması da onun edebiyatımız üzerinde büyük bir tesir oluşturmasında etkili olmuştur. Bu da Mesnevî üzerinde pek çok tercüme, şerh ve seçmelerin yapılması gibi bir geleneği ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmamızda ele aldığımız Hocaşâde Seyyid Mehmed Râsim’in “Şerh-i Râsim Müntehabâtu alâ Mesnevî-yi Şerîf” adlı eseri de Mesnevî üzerine yapılmış seçme şerhlerden biridir.

“Mehmed Râsim’in Mesnevî’nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı” adlı bu çalışmada, ilk önce Mesnevî’den seçilmiş beyitlere yapılmış şerhler hakkında bilgi verilerek Râsim’in şerh anlayışı üzerinde durulmuştur. Ardından eserde geçen ilk on sekiz beytin muhtevası hakkında bilgi verilmiş ve örnek metinler sunulmuştur.

Mesnevî’den Yapılan İntihap Şerhleri

Lügat anlamı “açma, genişletme, izah etme, açıklama”⁴ olan şerh; ıstılah olarak ise “bir metnin sırlarını ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklama ve yorumlama”⁵ anlamlarında kullanılır.

Bilindiği gibi şerh çalışmalarının ilk örnekleri daha çok Kur’an’ı daha iyi anlama çabalarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonra ise edebi eserler üzerinde de uygulanmaya başlanan bir yöntem olmuş ve “Şark Klasikleri” diye nitelendirdiğimiz Bostan,

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlanadan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka, İstanbul 1983, s.149.

² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ, Ankara 1997, s. 45

³ Gölpınarlı, age, s.149

⁴ Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügati*, İstanbul 1943, c. III, s. 217

⁵ Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, Diyanet Vakfı Yayınları Ankara 1994, s. 13

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Gülistan, Hafız Divanı ve Mesnevî gibi belli başlı eserler de şerh edilmeye başlanmıştır.

Klasik metin şerhi anlayışımızda esas itibariyle kelime açıklamasının yapıldığı görülür.⁶ Özellikle manzum metin şerhlerinde tek tek beyitlere bağlı kalınarak kelime, terkip ya da ibarelere açıklamalar yapılarak okuyucunun anlayamayacağı farz edilen yerler hakkında bilgi verilir.⁷

Geleneksel şerh anlayışımıza bakıldığında şerhlerin iki maksada matuf olmak üzere yapıldığını söyleyebiliriz. Birincisi daha çok metni merkeze alarak okurların metin hakkındaki bilgilerini artırıcı malumatlar verilmesi yöntemidir. İkincisi ise metinden çok anlam üzerinde yoğunlaşarak şârihin ön plana çıkararak kendi düşüncesi ve inanç sistemine göre metni açıklaması anlayışıdır.⁸

Yukarıda vermeye çalıştığımız bilgiler çerçevesinde Mesnevî defalarca şerh edilmiştir. Bu manada Mesnevî üzerine yapılan şerhleri şu başlıklar altında ele almak mümkündür⁹:

1. Mesnevî'nin tamamına yapılan şerhler
2. Kısmen yapılan şerhler
3. Mesnevî'den yapılan intihap şerhleri
4. Dibace şerhleri
5. Mesnevî'nin birkaç beytine yapılan şerhler
6. İlk on sekiz beyit şerhleri
7. Seçme beyitlere beş beyit ilave ile yapılan şerhler.

Bu çalışmada bir örneğini tanıtmaya çalıştığımız "*Mesnevî'den intihaplar*" konusunda da edebiyatımızda pek çok çalışma olduğunu görmekteyiz. Mesnevî'deki birbiriyle ilgisi bulunan ve müritlerce mutlaka okunması düşünülen bazı bölümler, kimi Mevlevî şeyhlerince bir araya getirilmiş ortaya çıkan bu seçkiler de şârihlerce şerh edilmiştir.¹⁰ Daha sonra bu durum başka konularda bir araya getirilen beyitlerle de devam etmiş ve bir gelenek halini

⁶ Mine Mengi, "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine" *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 75

⁷ Mengi, age, s. 75

⁸ Yekta Saraç "Şerhler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2006, c. II, s. 124; İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yay., İstanbul 2008, s. 137.

⁹ Bkz. Güleç, age, s. 136.

¹⁰ Güleç, age, s. 188.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

almıştır.¹¹ Bunlar arasında şu isimleri ve eserleri saymak mümkündür¹²:

Alaaddin Musannifek (1470), Molla Câmi (1492), Şeyh Hüseyin Vâiz (1504), Yusuf-ı Sine-çâk(1546) (*Cezîre-i Mesnevî*)¹³, Hacı Pirî (*İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*), Abdülmecid Muharrem ez-Zılı, Sabuhî Ahmed Dede (1647), İsmail Ankaravî (*Nisâb-ı Şerh-i Mesnevî, Camiü'l-Âyât vb.*), Seyyid Mehmet Şükrü ve Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî vb.

Hocazâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî'nin Şerh Anlayışı

Mesnevîden seçtiği beyitleri şerh eden şârihlerden biri de kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız Hocazade Seyyid Mehmed Râsim'dir. Râsim'in "Şerh-i Râsim Muntehebâtuhu alâ Mesnevî-yi Şerîf" adlı eserinin tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 1605 no ile kayıtlıdır.

Bir mecmuanın 1b-144b yaprakları arasında bulunan Râsim'in intihabında ilk 34 beyit ile 4. ciltteki "Akılla nefsin savaşı, Mecnûn'un devesiyle savaşına benzer." başlıklı hikâyenin şerhi yer alır.¹⁴ Râsim'in Şerhi kendisinin de eserinin başında belirttiği üzere Arapça, Farsça ve Türkçedir. Şârih, beytin açıklamasına kimi zaman Arapça başlayıp daha sonra Türkçe devam etmekte, ardından Farsça ibarelerle konuyu devam ettirmekte ve sonra bunların tercümesini yapmaktadır.

Râsim, ileri sürdüğü düşünceleri kanıtlamak için ayet, hadis, kelim-i kibar ve çeşitli şairlerin beyitlerinden istifade etmek suretiyle şerhini güzelleştirmeye çalışmıştır. Râsim'in şerhinde zikrettiği şahıslar arasında Molla Câmî, Rûşenî, Fahreddin Razî, İmam Kurtubî, İbn Arabî, İmam-ı Gazalî, Cüneyd-i Bağdadî gibi ünlü mutasavvıf ve müfessirleri saymak mümkündür.

Râsim, örnek metinlerde de görüleceği üzere düşüncelerini dile getirirken Arapça ve Farsça orijinal metinleri verip ardından bazen "şin" (şerh) harfi koyup bazen de "neşr" diyerek ilgili kısımların yorumlarını yaparak delil olan yönünü açıklar. Arapça ifade

¹¹ Gölpınarlı, age, s. 147.

¹² Bkz. Gölpınarlı, age, s.147-148; Güleç, age, s. 188

¹³ *Cezîre-i Mesnevî*, Mehmed İlmî Dede, Abdülmecid-i Sivasî, Abdullah Bosnavî, Cevrî İbrahim Çelebi, Şeyh Galip gibi şairlerimiz tarafından da şerh edilmiştir.

¹⁴ Bkz. Güleç, age., s. 213.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

veya ibarelerin bazen cümle içerisinde küçük iktibaslar halinde kullanıldığı örnekler de vardır.

Râsim'in şerhinde gözüken şerh yöntemlerinden biri de soru-cevap şeklindedir. Şârih, pekiştirmek ya da vurgulamak istediği bir konuyu "sual olunursa" gibi ifade kalıplarını kullanmak suretiyle şerhini tek düzelikten kurtarmaya çalışmıştır.

Râsim, şerhinde metnin tümünü değil, kendine göre "metnin nirengi noktası" olarak düşündüğü bazı kelime ve tabirleri açıklamaya çalışır. Şârih, ele almış olduğu bazı kavramların mutasavvıflar arasında tartışma konusu olan yönlerine de cevap vermeye çalıştığı izlenimini veren bir üslup kullanmıştır. Bu yönüyle kimi beyitlerde şerhin dışına çıkan Râsim, beyiti açıklamaktan ziyade ele aldığı kavramlar vasıtasıyla kendi düşüncelerini açıklama yoluna gitmiştir.

Râsim'in Mesnevî'nin ilk on sekiz beytine yapmış olduğu şerh oldukça hacimli sayılabilecek bir eser hüviyetinde olup 73 varaktan meydana gelmiştir. Şârih, en kapsamlı yorumunu birinci beyitte yapmıştır ki, bu bölüm de 16 varaktan oluşmuştur.

İlk On Sekiz Beytin Muhtevası Ve Örnek Metinler

1.Beyit

بشنو این نی چون حکایت می کند از جدایی ها شکایت می کند

"Dinle, bu ney neler hikâyet eder / ayrılıklardan nasıl şikâyet eder."

"Bişnev" kavramı üzerinde durulur. Şârihe göre, "bişnev" kelimesindeki 'ba' harfi ya besmeleye ya 'elestü birabbiküm' hitabına ya da hadis-i kudsîde geçen "kalemül ala"ya işaret eder. Bunun yanında 'elif' ve 'ba' ile ilgili iki nükteden de bahs edilir.

"El mülûk-u izâ dehalu karyeten efsedühâ"¹⁵ ayeti tasavvufî açıdan incelenir ve bu münasebetle "insan-ı kâmil" in özellikleri üzerinde durulur.

Şârih, beyitteki "dinle" ifadesinden hareketle "ney" cansız olduğu halde nasıl ondan dinlenir, sorusuna cevap verir ve buna örnek olarak da Hz. Peygamberin üzerinde hutbe okuduğu kütüğü örnek gösterir. Konuyla ilgili Mutezile, felsefeciler ve bazı âlimlerin bu husustaki görüşlerini aktarır.

Beyitte, "lisan-ı hal" kavramı üzerinde durulur. Bunun yanında "Sufî" ve değirmen arasındaki benzerlik üzerinde durularak "lisan-ı hal" kavramı Farsça bir hikâye ve açıklaması ile ele alınır:

¹⁵ Neml/34

“Farsça metin... ş: Bir gün mürîdânı ile sahrâda seyr u seyâhat ve geşt ü güzâr-ı kûh u deşt ederken bir değirmen havâlisinden güzâr ittiler....Farsça metin...ş: .pîr-i mihene hazretleri buyurdular ki lisân-ı kâl ile değil belki zebân-ı hâl ile benüm sem’-i cân u dilüme bu âsiyâbdan bir sadâ geldi irişdi ...Farsça metin...ş: âsiyâb bana lisân-ı hâl ile didi ki ben sûfiyem yani men dervişem ve benim dervişlikten gayrı işim yokdur cümle harekât ve sekenâtım tamam dervişlikdür ...Farsça metin... ş: Eğer erbâb-ı mecâz ki ehl-i zâhir bize saht virirler ise anlardan saht muâmele alup nerm ve yumuşak ve pâk idüp kendilere viririm. Degirman hububâtı saht olarak alup yumuşak rakîk hâzır idüp yine sâhiblerine virir. Ehlüllâh hazerâtı dahı erbâb-ı dünyânın saht kelâmalarını ve nice müşkillerini ahz idüp hal ve kelâmalarını te’vil ve kendilerine red iderler. Yani ehl-i mecâz bize saht sühan ile hitâb iderler ise biz anlara düâ-yı hayr iderüz ve huşûnet üzre muâmele iderler ise biz anlara letâfet ile mukâbele ideriz ki dervişlik şîârı budur.”¹⁶

Şârih, “ehlüllah”, “insan-ı kâmil” ve “enbiya”nın vuslat makamında oldukları halde “ayrılıktan şikâyet etmelerinin ne manası var?” sorusunu çeşitli örneklerle açıklar. “Habîb-i Neccar” kıssasını anlatarak “istiğrak” kavramı üzerinde durur.

Şârihin üzerinde durduğu bir başka konu ise “Ney ve fena” kavramlarıdır. “Tafsîl-i makam-ı fena” ifadesi altında, fena makamlarının açıklaması yapılır. Bunu da ney ile açıklar ve konuyla ilgili kıssadan hisse bir hikâyeye anlatılır. Yine feleğin deveranı da fena makamıyla anlatılır.

“Raks beyanındadır” başlığı altında Mevlevîlerin raks edip dönmelerinin caiz olduğu hususunda dini, örfî ve ıstılahî açılarından izahlar yapılarak konuyla ilgili ayet ve hadislerden deliller sunulur. Hz. Cüneyt ve Rahip diyalogu, Attar’dan nakledilerek anlatılır. “İbâhetüs-simâ” başlığı altında ise müzik dinlemenin ve def çalmanın mübah olduğuna dair örnekler verilerek bu konuda farklı düşünenler ikna edilmeye çalışılmıştır.

2. Beyit

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند از نفیرم مرد و زن نا لیده‌اند

¹⁶ v.3a-3b

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009

“Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan/erkek ve kadın müteessir olmakta ve inlemektedir.”

Beyitte önce “neyistan” yani kamışlık kavramı üzerinde durulur. “Küntü kenzen mahfiyyen” hadis-i kutsiyesine telmihte bulunup Allah’ın insanları yaratmak isteyince kendi nurundan bir parça koparması ile ney’in neyistandan koparılması arasındaki alaka ortaya konulur ve konu tasavvufi açıdan incelenir. İnsanın asıl kaynağına dönebilmesi için ney gibi bir mürşid-i kâmile ihtiyaç vardır, denilir.

“Âlem-i şehâdet” ile “âlem-i misâl” kavramları beyitte üzerinde durulan diğer hususlardandır. Şârih, misal âlemi ile şuhûd âleminden yola çıkarak tenasühün varlığını kabul edebilenlerin olacağını ancak bunun caiz olmadığını söyler. Ayrıca, neyin neyistandan kopmasından yola çıkarak “Hubbu’l-vatan” konusuna da değinir:

“Farsça metin... ş: Hubbu’l-vatan giribânları tutmuştur vatân-ı asliye firâkından merd ü zen esmâ ve a’yân feryâdının sırr u hikmeti budur. Bu bir esrârdur ki ağyârdan kemâl derece ihtirâz lâzımdur. Beyt:

Sakın dâğ-ı gamın açma ana kim hâlini bilmez

Bu bir verd-i nihâl-i derddür her yerde açılmaz.”¹⁷

3. Beyit

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق تا بگویم شرح درد اشتیاق

“İştîyâk derdini şerh edebilmem için, ayrılık acularıyla/şerha şerhâ olmuş bir kalp isterim.”

Üçüncü beyitte ise iştîyak kavramı üzerinde durularak iştîyakın nasıl gerçekleşeceği anlatılır. Bu münasebetle ‘kalak’¹⁸ ile iştîyak kavramının farklı şeyler olduğu açıklanır:

“Dahi şevke mukâbil bir de kalak vardır. Kalak lugatte gönül tarlanup sabırsız ve muztarip olmağa dirler. Ve bu kavmin istilâhında şol hâlete dirler ki sâlikin sabrını iskât eyleye ve kemâliyle iztirâbından mahbûbdan gayriden karâr eyleye. Ve ansız bir yirde karâr kılmaya. Nitekim Şeyhü’l-İslâm Hazretleri buyurur: Arapça metin: Yani kalak şevkin sâhibini mahbûb-ı hakîki tarafına tahrîk itmesine dirler. Andan sabr ve karârı iskât itmekle hattâ ol mahbûbsız

¹⁷ v.23b

¹⁸ “Sıkıntı”, “Özlem hissini insanı dayanılmaz ve çekilmez derecede tahrik etmesi”. Bkz. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1996, s. 296.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009

karâra mecâl kalmaya. Ve andan ğayrıdan istihbâs ve karâr eyleye. Ve mevti lezîz eyleye. Ekseri bu hâlet kalak-ı uşşâka hîn-i simâ'da çok vaki' olur. Anınçün bilâ-ihitiyâr iztirâb-ı kılûb hattâ şol mertebeye varır ki kendüyi pâre pâre kıla. Ve kendü kendiden halâs ola ve mahbûbını bula .”¹⁹

4. Beyit

هرکسی کودورمانداز اصل خویش باز جویدروزگاروص خویش

“Aslından vatanından uzaklaşmış olan kimse/ orada geçirmiş olduğu zamanı tekrar arar.”

Dördüncü beyitte melek, şeytan ve insanın her birinin Allah'ın isimlerinin birer tezahürü olduklarının yanında “*seyrül-urûc*” ve “*rucû*” kavramlarına işaret edilerek bu kavramların ne olduklarını açıklanır. “Tabii sarhoşluk” ile “ilahi sarhoşluk” üzerinde durularak bilgi verilir.

Beyitte geçen “*dûr*” (uzak) kavramı üzerinde durularak gariplerle (gurebâ) ile ilgili hadis rivayet edilerek bu kavramın açıklaması yapılır:

*“Gelelim mısra-ı evvelde olan dûr lafzına. Arabîde gurbet itlâk olunur. Amr bin Âs bu hadis-i şerîfi Hz. Nebî (as)dan rivâyet buyurur ... fehvâsınca olsalar şehîd olurlar bu gûne garîb meşhûr ve müteâkip olan garipdür. Amma inde'l-evliyâ asıl garîb ya hâlen veyahut ilmen ve örfen garîb olandır. Pes hâlen garîb olan ne gûne kimesnelerdür ... aleyhi salât u ve selâm hazretleri bunlar hakkında üç kere fe tûbâ li'l-gurebâi buyurdu. Nitekim Ebu Hüreyre Hazretleri hazret-i nebî âleyhisselâmdan rivâyet buyururlar ... Anın için Şeyhü'l-İslâm Hazretleri ... hazreti Mevlânâ dahı hod garîbdür ... beytiyle bu gurbete işâret kılur ki ehl-i dünyâ ve ehl-i ahret şems-i hakikât olanların mertebesine mahrem olduklarından ihbâr eylerler”.*²⁰

5. beyit

من به هر جمعیتی نالان شدم جفت بدحالان و خوش حالان شدم

“Ben her cemiyette, her mecliste inledim durdum. Bed-hâl (kötü huylu) olanlarla da, hoş-hâl (iyi huylu) olanlarla da düşüp kalktım.”

Beyitte “*cemiyet, hoş-hâlân ve bed-hâlân*” terimleri üzerinde durulur. “*Cemiyet*” ten kastın vaaz cemiyeti, “*hoş-*

¹⁹ v.25a

²⁰ v. 26a

hâlân”dan ulemâ ve âlimûn, bed-hâlân” dan ise ehl-i isyanın murad olduğu bildirilir.

Beyit, *zahiri ve batini* olmak üzere iki vecihle ele alınır. Taat ve ibadetini gizleyen ve hatta bazen riyakârlık olmasın diye şer’ muhalif bile hareket eden *Melamiye* anlayışına da işaret edilir. Melamiye anlayışına müteşebbih olup da Melamî olmayanlar olduğu gibi *Mevlevî* tarikatından olmayıp Mevlevî’ye müteşebbih olanlar da vardır, denir.

Bazı tasavvufî sözlerin anlamları bilinmediği takdirde yanlış yorumlanabileceğine işaret edilerek bunlardan bazıları zikredilir ve bu tabirlerden asıl muradın ne olduğu açıklanır. Söz konusu ibarelerden bazıları şunlardır: “e’t-tevhîdu iskâtül-izâfât, vallâhu halakaküm vema ta’melûn, el-fakîr u lâ yahtâcu ila’llâh ve iza temme’l-fakru fehuve’llâh...”

*“Neşr: Bu vartaya düşenlerin ekseri kelimât-ı meşâyihün sırrını bilmedüklerinden ve te’vil ve tahkike kâdir olmayup zâhirine haml kılduklarından düşer. Ve bazısı dahi bu vartaya düşenlere ve sâhib olmağla bu girdâba giriftâr olur mezâlik-i akdâm olan kelimât çokdur. Amma bazısı bu muhtasarda irâd eyledim. Ta malûm ola ki müzellika olan kelâm ne gûne kelâmdur. Ve anlar ne tarikte te’vil kılalar. Ve bazısı Cüneyd Hazretlerinin bu kelâmıyla hüccet ibrâz eylerler. Yahud bunu derûnunda râz add idüp mahrem olanlara söylerler. Ol kelâm: ettevîdu iskâtü’l-izâfât buyurduklarıdır. Pes bunlar teklifât kendünden iskât idesin dirlere. Amma bilmezler ki Hazret-i Cüneyd’in bu kelâmından iskât teklifât-ı şeriye lâzım gelmez. Zira izâfâtdan murâd halka bu muzâf olan efâldür. Hayr ve şer her ne ise. Pes hakkı tevhîd eylemek oldur ki halkdan sudûr eyleyen efâl ve ahvâlin mevcûd ve hâlıkını hak bilesin.”*²¹

6. beyit

هرکسی از ظن خودش دیار من از درون من نجست اسرار من

“Herkes kendi anlayışına göre benim yârim oldu/ İçimdeki esrârı araştırmadı.”

Bu beyitte “zann ve yakin” kavramları üzerinde durulur. Misafir (Allah yolunda misafir, yolcu) olan ya aklıyla ya da ameliyle misafirdir. Bunların açıklanmasından sonra “sefer-i manevi” tabiri üzerinde durulur. Sefer-i manevi dört kısımdır: Birincisi *seyr ila’llah*, ikincisi *seyr-füllah*, üçüncüsü *seyr-i maallah*, dördüncüsü *seyr-i anillâh*’tır.

²¹ v.29a-29b

“Sefer iki kısımdur biri sûrî ve biri manevîdir. Asıl ehlüllâh katında makbûl ve maksûd olan sefer sefer-i ma'nevîdir. Sûriyede dahi çok fevâidi vardır. Cümleden biri nefis melufât ve mahzûzâtından münkati olur ve şerbet-i firâk-ı yâran ve hullân kılır ‘men’ sıfatıyla min vechi lezzet fenâ bulur. Ve mevte müstâid olur. Ve bir fâide budur ki ...”²²

... Neşr: sefer-i manevî ehlüllâh indinde dördür evvelâ **seyr ila'llâhdur** ki bu mertebe-i nefisden vücûd-ı hakikî cânibine sefer itmekdür bu sefer rû-yı vahdetten hicâb-ı kesret mürtefi olduğu gibi müntehâ olur badehu sefer-i sâni kılır ki ana **seyr fi'llâh** dirler. Seyr fi'llâh sıfatullâhla muttasıf ve esmâullâh-ı ilâhiyle muhakkik ve ahlakullâhla mutehallik olmakdur ve cümle sıfât-ı beşeriyeyi fânî ve müzmahil bulmakdur. Bu seferin nihâyeti vücûd-ı ilimden raf-i nikâb olup ana ulûm-i ledünnî münkeşif olmakdur. Andan sefer-i sâlis kılmadur ki ana **seyr-i maallâh** dirler. Seyr-i maallâh sâlikin her rütbede Allâh'la olan... badehu râbiüdür ki **seyr-i anillâh** dirler...”²³

7. beyit

سرمن از ناله‌ی من دور نیست لیک چشم و گوش را آن نور نیست

“Benim sırrım feryâdımdan uzak değildir/ Lâkin her gözde onu görecek nûr, her kulakta onu işitecek kudret yoktur.”

Bu beyitte de “sır” kavramı üzerinde durulur. Sır sahibi kimlerdir, bunları tanımanın delilleri nelerdir, denilerek izah getirilir. Evliyaların bazıları insanlar tarafından bilinirken bazıları gizli kalır, görüşüne yer verilir:

“Pes zübde-i merâm ve hulâsa-ı kelâm budur ki Allah tebâreke ve teâlâ bazı ibâdâtı kerâmet-i sûriyesiyle avâma izhar eyledi ve bazısını avâmdan setr idüp havâssa izhâr eyledi ve bazısını hem avâm hem havâsdan setr eyledi bazı evliyâ vardır ki bidâyetinde zuhûr ve nihâyetinde tesettür eder. Ve bazısı bidâyetinde tesettür ve nihâyetinde zuhûr ider ve bazısı müstetir gelüp müstetir gider min vech-i irşâd-ı nâs için zâhir olur velâkin min haysü'l-hakikât tesettür kılır bu cihetten ehl-i sırardan ve ihfâdan olur vallâhu a'lem...”²⁴

8.beyit

²² v.33a

²³ v.33b

²⁴ v.35b

دستورنیست لیک کس رادیجان دستورنیست زتن زجان وجان تن

“Beden ruhtan, ruh bedenden gizli değildir/ Lâkin herkesin rûhu görmesine ruhsat yoktur.”

Beyitte, “ruh” kavramı üzerinde durularak ruhun ne olduğu ve bu konuda öne sürülen farklı görüşlerin neler olduğu aktarılır:

“Suâl ettikleri rûhdan murâd ne idüğinde ulemâ ihtilaf itmişlerdir: bazıları rûh insândur ve bazıları cebrâildir. Ve bazıları İsâ Rûhullâh'dur ve bazıları bir azîm melekdir kıyâmet gününde bir sâf olsa gerekdir. Zira rûh çok ma'nâya gelür. Amma İmâm Kurtubî tefsirinde beyân ider ki râcih olan budur ki murâdları rûh-ı insândan sûâl ola. İsâ Aleyhisselâm'dan sûâl olmaya. Zirâ tâife-i yehûdânın rûhüllâh idigine kâil degildürler ki ana rûh diyeler dahı sûâl ideler. Ve murâdları Cebrâil yahud âhır melek dahı degil idi. Zirâ anlar melekler idüğü malûmdur müşkil nesne degildür ki imtihân idüp sûâl ideler. Amma İmâm Fahr-ı Râzî buyurur ki: Fil-hakîka kavî-i muhtâr budur ki şol sebab-i hayât olan rûhdan sûâl itmiş olalar ve cevâp dahı ahsen-i vucuh üzre vaki olmuşdur. Beyânı budur ki rûhdan sûâl itmek ihtimâldür ki mâhiyetinden sûâl itmek ola yani rûh ne nesnedir hakikâtı nedir demek ola yâhud ...”²⁵

9.beyit

آتش است این بانگ نای و نیست باد هر که این آتش ندارد نیست باد

“Şu neyin sesi ateştir; hava değildir. Her kimde bu âteş yoksa o kimse yok olsun.”

Dokuzuncu beyitte, “hevâ” kelimesi açıklandıktan sonra, simâ’ (müzik, müzik dinleme) kavramı üzerinde durulur. Bunun şer’an, aklen ve taben de kötü olmadığı, evliyâ ve âşıklar katında da helal ve mubâh olduğu, simâın “manevî” ve “sûrî” olmak üzere ikiye ayrıldığı ayrıntılı bir şekilde ele alınır.

“Pes simâ’ şer’an ve aklen ve taben mezmûm ve münker değildir. Belki inde’l-evliyâ ve’l-âşıkîn helâl ve zülâldir. Nitekim buyururlar ki”²⁶ ... **Arapça**... simâ’-ı rûhâniye gelem simâ-ı rûhânî oldur ki sem-i rûhla bir şeyin tesbîh-i hak kıldığını gûş itmekdür. Ve anın manâsı zevkle fehm itmekdir. Zirâ bu vücûd inde ehl-i şuhûd rakın-menşur ve âlim ve ehl-i ilim anda “kitâbin-mestûr”dur”²⁷ ... Arapça ve Türkçe açıklamalardan sonra:

²⁵ v.26a-26b

²⁶ v.38a

²⁷ v.38b

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009

“*Pes simâ’-ı tabiata gelelim ki murâd simâ-ı sûrîyedür. Ve sima-ı sûrî oldur ki bir nice kimse bir yere cem olup negâmât-i lezîze ve Elhân-ı nefise istima itmege dirlir. Nitekim tarîk-i Mevlevîde heyât-ı marûfe üzre fukarânın ney ve def ve kudum avazını dinledikleri gibi. Pes bu tarîkde olan simân zâhîren ve bâtinen âdâbı vardır. Evvelâ âdâbı budur ki fukarânın...*”²⁸ denilerek Mevlevîlerin müzik eşliğindeki zikir adabı açıklanır. Konu, hadisten ve kelâm-ı küberâdan deliller ile açıklanır.

10. beyit

آتش عشق است کاندردنی فتاد جوشش عشق است کاندردمی فتاد

“*Aşk ateşidir ki neyin içine düşmüştür/aşk coşkunluğudur ki şarabın içine düşmüştür.*”

Şârih, bu beyitte muhabbetin ne olduğu, insanlarda muhabbetin nasıl gerçekleştiği, Allah’a olan muhabbetin nasıl meydana geldiği konusunu irdelemiştir.

Daha sonra da muhabbetin iki kısım olduğuna işaret eder: Bunlardan birincisini nefis, neyi severse ve neyden haz alırsa hakkı o yüzden sevmesi, ikincisini ise mutlaka nefsanî isteklerden kat-ı nazar edip hakkı bilâ-illet sevmesi şeklinde açıklar:

“*Pes muhabbet iki kısımdur. Bir kısmı nefsi neyi severse ve neyden haz iderse Hakkı ol yüzden sever. Ve bir kısmı mutlaka irâz-ı nefsânîyeden kat-ı nazar idüp cenâb-ı Hakk’a bilâ-illet mecbûr tarîkât-ı evliyâda makbûl olan muhâbbet budur...*”²⁹

11. beyit

نی حریف هرکه ازیاری برید پرده‌های پرده‌های ما درید

“*Ney, yârinden ayrılmış olanın arkadaşıdır/ Onun perdeleri, bizim perdelerimizi yırtmıştır.*”

“*Ney*”, insan-ı kâmilidir. Hakiki mahbuba kavuşmak için masivadan kopmak gerekir. Âbid, dört kısımdır: Birincisi ibadeti cennet için yapanlar (*tâcirân-ı cinân*), ikincisi hem cenneti kazanmak hem azap korkusundan korunmak için ibadet yapanlar (*çâkerân ve bendegân*), üçüncüsü Allah’tan utandıkları için ibadet yapanlar (*sâdikân ve mürîdân*), dördüncüsü Allah için, onun rızasını kazanmak için ibadet yapanlardır (*hasse-i âşıkân*). Bu açıklamalardan sonra tafsilata geçilir:

²⁸ v.39a

²⁹ v.40b

“Abidân-ı Hudâ dört kısım üzeredir: Bir kısım sahîh Hudâ-perestdir. Gayrısı nev'an hevâ-perestlikten hâlî degüldür. Evvelki kısım ol âbidlerdir ki ibâdeti cennet ve **mâ fihâ** için iderler. Bunlar tâcirân-ı cinândur. Kısım-ı sâni ibâdeti cennet ve nâr ukûbetinden havfleri olduğün iderler bunlar çâkerân ve bendegândur. Kısım-ı sâlis istihyâen-minellâh ibâdet iderler bunlar sâdikân ve mürîdândur. Kısım-ı râbi' muhabbetten li vechi ve taleben li mürdâtillâh ibâdet iderler. Bu hasse-i âşıkândur...”³⁰

“Gelelim ikinci mısradaki esrara” ifadesiyle ikinci mısradaki “perdehayış” lafzından maksadın evliya makamları, “berhayı ma”dan maksadın ise salikin engelleri olduğu söylenir. Dolayısıyla mürid için bir mürşide ihtiyaç vardır, açıklamalarından sonra “mürîd-mürşîd”, “mürîdin mürşîde ittibatı” ve “mürşîdin vasıfları” üzerinde durulur.

12. beyit

همچونی زهری و تریاقی که دید همچونی دمساژ و مشتاقی که دید

“**Ney gibi hem zehir, hem panzehir; hem demsâz, hem müştâk bir şeyi kim görmüştür.**”

Beyitte geçen “zehre, dem-saz, tiryak” kelimelerinin açıklamaları yapılarak bunlardan muradın ne olduğu anlatılır:

“Demsâzdan murâd mülâkâtı olunmayup muhabbetle demsâz olan zattan ibârettir. Nitekim Veys hazretleri Resulullâh'ın cemâl-i kemâlini müşâhede itmeyüp ancak hücre-i risâlette terbîye olduğu bu hadîs-i şerîf ile sabittir: Kâle aleyhisselâm innî leecidu nefse'r-rahmâni min kibelî'l-Yemen...”³¹

13. beyit

نی حدیث راه پر خون می کند قصه های عشق مجنون می کند

“**Ney, kanlı bir yoldan bahseder, Mecnûnâne aşkları hikâye eder.**”

Bu beyitte, ikinci mısradaki geçen “İnsanlar ona Mecnûn demedikçe hiçbirinin imanı kâmil değildir” hadisine işaret edilir ve bu makamın açıklaması yapılır. Yine “Ameller niyetlere göredir” hadisi verilerek salike lazım olanları anlatılır ve Mecnûn'dan bir hikâye nakledilir:

“Ney, Mecnûn kıssasını söyler deyü Hz. Mevlânâ sard-ı mekâl iderler. Ahvâl-ı Mecnûn nedür ki; bir gün Mecnûn'un pederi zî-

³⁰ v.41a-41b

³¹ v.45a

fünûn huzûr-ı padişâha getirüp didi ki ey padişâh-ı hü mâ-yı himmet vey padişâh-ı dükka hil'at. İşbu gedânın başına bu gûne felâket u helâket gelmişdir ki hâsıl-ı ömrüm bir oğlum cünûn-ı aşkla mecnûn ve meftûn olmuşdur. İşbu girdâb-ı hayretten sâhil-i râhata vâsıl olmak husûsunda asitâne-i saâdetinden ğayrı melce ve melâzım yokdur deyü i'lâm-ı hâl ittikte ol hüsrev-i dil-nevâz ve azîz-i cân ve merhamet-meâbin şefkati cûşa gelüp hatırına bu geldi ki: Eger bizim harem-i muhteremde olan cevâriyi Mecnûn göreydi. Şayed dâne-i hâlleri bile birinin dâm-ı zülfüne esîr olur idi ve umarım ki aşk-ı Leylâ'dan bizâr olup kurtulaydı deyü bu hâtıra birle ...”³²

Son kısımda ise “âşik” ve “maşuk” kavramları tasavvufi açıdan ele alınmıştır.

14. beyit

محرم این هوش جزبی هوش نیست مرزبان رامشتری جزگوش نیست

“Bu aklın mahremi akılsızdan başkası değildir/dile de kulaktan başka müşteri yoktur.”

Bu beyitte, yukarıda geçen “hûş ile bî-hûş” sözleri üzerinde durulur. Hûş, akl-ı ma’adî (evliya-yı kiram kelamını idrak edenler); bî-hûş ise akl-ı ma’âşî (ehlüllah kelamını idrak edemeyenler)dir, şeklinde yorumlanır. Daha sonra “veli” kavramı üzerinde bilgi verilerek velinin kendisinin veli olduğunu bilip bilmediği hususu tartışılır. Bu münasebetle veli kerameti hakkında da bilgi verilir:

“Hûşdan murâd akl-ı maâdı olan evliyâ-ı kirâmdur bî-hûşdan murâd akl-ı maâsidir yani akl-ı ma’âşî olanlar ehlüllâhın kelâmını idrâk idemezler ve yine akılları iktidâsınca tecrübe tarikiyle kendi silklerine sülûk iderler...”³³

15. beyit

درغم ما روزها بی‌گناه شد روزها با سوزها همراه شد

“Bizim gamımızdan günler vakitsiz bir hale geldi/ günler yanlışlarla yoldaş oldu.”

Bu beyit bir önceki beytin devamı niteliğindedir. “Tasavvuf” ve “sufî” kavramları üzerinde durulmuş ve “sufî kimdir”, “mutasavvîf kimdir”, sorularına cevap verilmiştir:

“Eğer sûâl olunursa sûfî nedir ve sûfî kimlerdür beyân oluna el-cevâp, eyyühe'l-ahi'l-e'az ve'l-ekrem ma'lûm-ı âlin ve dirâyet-i kâmilin olsun ki ol sultânül-âşîkîn ve bürhânü'l-ârifîn

³² v.46b-47a

³³ v.48a

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009

menbâu envâr-ı yakîn, mahzen-i esrâr-ı rabbül-âlemîn a'ni bihi celâlû'l-milleti ve'd-dîn Mevlânâ ve mevle'l-vâsilîn hazretlerinin tarîk-i mübînî ve erkân ve âyâtı tasavvuftur. Ve kendüler sâfî ve hülefâsı sûfidür."³⁴

16. beyit

روزهاگرفت گوروباك نيست تويمان اى آن كه چون توپاك نيست

“Günler geçtiyse, geçip gitsin / korkumuz yok ey temizlikte naziri olmayan hemen sen kal.”

On altıncı beyitte, “halife” kavramı açıklanarak Allah’ın halifesi olmanın nasıl olacağı, ilâhî hilâfetin şartlarının neler olduğu gibi konulara değinilmiştir. **“Tu”** (sen) hitabından maksat ya Allah ya Peygamber ya da halifedir. Yani (mürşid-i kâmil/insan-ı kâmil) bu üç ihtimale göre beyte değişik anlamlar verilebilmektedir:

“Tu” kelîmesinden murâd cenâb-ı zât-ı celle ve âlâ hazretleridir. Buna göre ma’na: *Yâ gıyâse'l müstağisîn ve yâ ilâhe'l-âlemîn eğer gönüllerimiz beyhûde evkât-güzâr olduysa senin lütf u inâyetin bâkî ve rahmet-i sâbika-i ezeliyen ... yâhud “tu” hitâbından murâd seyyidü'l-beşer...bu takdirce ma’na demek olur...*³⁵

Şârih, “hilâfet-i ilâhiye” kavramının ne olduğunun açıklamasını yaptıktan sonra ilahi halifenin şartları konusunda bilgi verir. Ayette geçen *“Bu emaneti ancak insan yükledi”*³⁶ ifadesi üzerinde durarak Hz. Peygamberin miraca çıkışıyla ilgili ayetleri tasavvufi bakımdan yorumlar.

“Câmiü'l-kelîm” ifadesinin zahiri ve batini manaları olduğu hususunu ele alır. Kur’an ve hadislerin zahiri ve batini anlamları vardır. Bu bağlamda *“ashâb-ı kehf” olayını, “namaza sarhoşken yaklaşmayınız”*³⁷, *“abdestsiz ve cünupken namaza durmayın ancak yolculuk anı hariç”* ayetlerinin zahiri ve batini anlamlarının bulunduğunu belirterek bu ifadelerin Hz. Peygamberin *“câmiü'l-kelîm”* olduğuna işaret ettiğini söyler. Şârih, “İlla abiri’s-sebil” ayetinin de yedi batini anlamının olduğunu ifade ederek ayetin yedi şekilde tefsirini yapar. Son olarak ise *“hayz”* ile ilgili ayetin zahiri ve batini anlamları hususunda yorumlarını dile getirir.

³⁴ v.50b

³⁵ v.51b

³⁶ Ahzab/72

³⁷ Nisa/43

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009

17. beyit

هرکه جز ماهی ز آبش سیر شد هرکه بی‌روزی است روزش دیر شد

“Balıktan başkası onun suyuna kandı/ Nasipsiz olanın da rızkı gecikti.”

Şârih, beytin kısaca çevirisi yapıldıktan sonra bu beytin “ehl-i sülûk”un ahvalini açıkladığını söyler ve bunların da üç kısım olduğunu ifade ederek izahlarını yapar:

“Bu ebyât ehl-i sulûkun ahvâlinin beyânıdır. Dahı üç kısım üzeredür kısm-ı evvel mâ-ı bahrin kâffesini nûş ider yine iknâ gelmeyüp “hel min mezîd” na’resin urur **Bâyezîd** gibi ... kısm-ı sâni cur’â-yı vâhîdeye kanaat idüp ebkem olur **Muâz** gibi, kısm-ı sâlis anlardır ki dünya ve âhiretten bî-behre olup tebdîl-i şekl li ecli’l ekl tasavflanup mâlâyaniyetle evkât güzâr iderler. Bu makâmın tahkiki budur ki tecelli-i rûh hudûs alâmetiyle muttasıf olur. Her ne kadar sıfât-ı beşerîye izâle olursa dahı kendüsünde kût-ı fenâ yoktur. İbâdât ve taâtın galebe-i nûrundan hâsıl olur...”³⁸

Şârih, üçüncü makamı da *tecelliyle* açıklar ve tecellinin kısımlarını *zati ve sıfati* olmak üzere iki kısma ayırdıktan sonra zati olan tecelliyi de ulûhiyet ve rubûbiyet olmak üzere ikiye ayırarak açıklamalarını yapar. Aynı şekilde sıfati olan tecelliyi de cemali ve celali olarak ve bunların da kendi içinde zati ve fiili olmak üzere kısımlara ayrıldığını belirterek tafsilatta bulunur.

Râsim, “İnsan-ı kâmil”in belli bir yerden sonra Allah’ın sıfatıyla *mütelebbis* olabileceği görüşünü savunur. Hz. Musa’nın Allah ile tekellümü sırasında, “fehla’ na’leyke”³⁹ ayetini *tecrîd* makamı ile yorumlar. “*Tecrid*” ve “*tefrîd*” kavramlarından sonra “*cem’ü’l-cem*” kavramını ele alır. Daha sonra tevhid konusunu irdeleyerek “tevhid-i amme”, “tevhid-i hasse” ve “tevhid-i hasse’l-hasse” tabirleri hakkında bilgi verir.

18. beyit

در نیابد حال پخته هیچ خام پس سخن کوتاه باید و السلام

“Ham ervâh olanlar, pişkin ve yetişkin zevâtın hâlinden anlamazlar/O halde sözü kısa kesmek gerektir vesselâm”.

Şârih bu beyitte de “*insan-ı kâmil*” makamındaki kişinin sözünden ve ahvalinden herkesin anlayamayacağı görüşünü dile getir.

³⁸ v.57b

³⁹ Tâhâ/12

Buna örnek olarak da Hz. Ayşe'nin başından geçen "İfk hadisesi" ve Hz. İbrahim'in mancınıkla ateşe atılması hadiselerini gösterir ve onların bu halde iken söyledikleri üzerinde durur.

Daha sonra bu vesileyle "muhabbetullah" konusuna girer. Şârihe göre "muhabbetullah" farz ve müstehap olmak üzere ikiye ayrılır.

Bu bağlamda "*Kulum bana ibadet ettikçe ben onun gören gözü, duyan kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum*"... mealindeki hadis-i kutsi zikredilerek şerhi yapılır. Daha sonra *ilm-i ledünni* üzerinde durulur. Bu da kısımlarına ayrılarak alt başlıklarla detaylı bir şekilde ayet, hadis, şiir ve âlimlerin sözlerinden istifade etmek suretiyle yorumlanır ve tartışılır.

Şârih, bazılarının ilmi sadece "zahiri ve aklî ilim"den ibaret zannettiklerini ifade ederek "keşke nahiv ilmüne (dil bilgisi veya zahiri ilimlere) harcadıkları zaman kadar biraz da mahv (batinî) ilmüne harcasalar" diye temennide bulunur. Diğer taraftan şârih medreseli-tekkeli tartışmasına da katılır ve sufinin ağzından mollaı eleştirir.

"Eğer sūâl olunur ise ilm-i şeriât nedir, ilm-i hakikât nedir? El-cevâb bu hadis-i şerîfle sabittir: ...ya'ni cins-i ilimden meknûn ve mahzûn olan şeylerin heyet ve sûreti gibi bir ilim vardır ki anı bilmez illâ ilmen billâhi. Kaçan ol ilmi söyleseler inkâr eylemez ol ilme illâ ehl-i halvet ve ashâb-ı sûret. Zîrâ bu ilim tavr-ı aklın verâsındadır. Pes "el-meru adûvün lima cehile" fehvâsınca bu ilme erbâb-ı ukûl inkârdan hâlî olmaz. Velâkin bu ilmin envâi çokdur ancak dört kısımdur bir kısmı şer'îdür ve bir kısmı dahi aklîdür ve bir kısmı dahi vicdâni ve bir kısmı dahi ledünnîdür."⁴⁰

Sonuç

Mevlânâ'nın en hacimli ve en meşhur eseri olan Mesnevî, gerek tercüme gerekse şerhler yoluyla üzerinde araştırmalar yapılmış ve yapılmakta olan önemli kültür kaynaklarımızdan biridir.

Mesnevî yazıldığı günden bu yana defalarca şerh edilmiştir. Bu çalışmamızda üzerinde durduğumuz Hocazade Mehmet Râsim'in intihabı da bu eserlerden biridir. Râsim, Mesnevî'den seçmiş olduğu beyitleri diğer şârihlerden farklı olarak Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde şerh etmiştir. Râsim, beyit içerisinden kendine göre önemli gördüğü hususları ayetler, hadisler ve önemli mutasavvıflardan seçtiği beyitlerden örnekler göstererek açıklamaya çalışmıştır.

⁴⁰ v.67b-68a

Çalışmamızda Râsim'in intihabı içerisinde ilk on sekiz beyit üzerinde durulmuştur. İncelememizde, Râsim'in ilk on sekiz beyit üzerinde durduğu kavramları ve şerh yöntemlerini ele almaya çalıştık. Ortaya koyduğumuz incelemenin gerek muhteva gerekse şerhte izlenen yöntem yönüyle edebi bir gelenek olan ilk on sekiz beyit şerhleri ile ilgili araştırmalara katkı sağlamasını temenni etmekteyiz.

KAYNAKÇA

- AKAR, Metin, *Su Kasidesi Şerhi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994.
- ATEŞ, Ahmet "Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953.
- AVŞAR, Ziya, "Ruhu'l-Mesnevi'de Mesnevi'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi", *Turkish Studies* (Tunca Kortantamer Özel sayısı-D), s.59-72, 2007.
- AYDIN, Mehmet S, "İnsan-ı Kamil" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul 2000.
- CEYHAN, Semih, "Mesnevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 29, Ankara 2004.
- CEYLAN, Ömür, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, Kitabevi, İstanbul 2000.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, "Mesnevî'nin İlk Onsekiz Beytinin Manzum Tercümesi", *Türk Edebiyatı*, 1990. S. 195.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, Yunus'un Şiirleriyle İlgili Şerhler, *Türk Edebiyatı*, 1989, S. 193.
- ÇELİK, İsa, "Mevlana'nın Mesnevî'sinin Tercüme Şerhleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum 2002.
- DEMİREL, Şener, *Dinle Neyden* (Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri), Manas Yay., Elazığ 2009.
- DİLÇİN, Cem, "Fuzuli'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelemesi", *Türkoloji Dergisi*, Cilt IX, s. 43-98.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

-
- DURU, Necip Fazıl, "Mevlevî Şeyhi Ağa-zade Mehmet Dede ve Mesnevî'nin İlk On sekiz Beytinin Şerhi", *Tasavvuf Dergisi*, S. 11, Temmuz-Aralık 2003.
- Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye*, (Haz. İlhan Genç) Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mesnevî ve Şerhi*, Cilt 1 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Hafız Divanı*, Milli Eğitim Bakanlığı, Şark İslam Klasikleri, Ankara 1985.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983.
- GÜLEÇ, İsmail, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yay., İstanbul 2008.
- HORATA, Osman, "Türk Kültürü Hayatında Mevlana ve Mevlevîlik", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2006.
- Hüseyin Kazım Kadri, *Büyük Türk Lügati*, İstanbul 1943, cilt 3, s. 217.
- İPEKTEN, Haluk, *Fuzuli, Hayatı, Edebi Kişiliği Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973.
- KORTANTAMER, Tunca, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi" *Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 8, s. 2.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul 1980.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1988.
- MENGİ, Mine, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları Ankara 2000
- PEKOLCAY, Necla- SEVİM, Emine, *Yunus Emre Şerhleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları 1991.
- SARAÇ, Yekta, "Şerhler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2006.
- Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati* (Haz. Kemal Edip Küçükoğlu) İstanbul 1973.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

TARLAN, Ali Nihat, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981.

TARLAN, Ali Nihat, *Fuzuli Divanı Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara 2001.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1996.

YENİTERZİ, Emine, “Metin Şerhiyle İlgili Görüşler”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.5, Konya 1999, s. 59–68.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*